

СЕРІЯ «Психологія»

УДК 159.923.5

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6\(8\)-552-566](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6(8)-552-566)

Гульбе Ольга Анатоліївна доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології, Уманський державний університет ім. Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, 20300, тел.: (066) 947-95-00, <https://orcid.org/0000-0002-5300-8575>

Балабанова Любов Матвіївна доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології діяльності в особливих умовах, Національний університет цивільного захисту України, вул. Чернишевська, 74, м. Харків, 61080, тел.: (050) 301-00-17, <https://orcid.org/0000-0002-4112-6270>

ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ЧИННИКИ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ

Анотація. В статті розглядається сучасний стан дослідження гендерних особливостей формування готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри. Серед таких аспектів провідне значення мають об'єктивні та суб'єктивні чинники, які впливають на процес здійснення професійної кар'єри фахівців-психологів. Формування такого фахівця повинно носити системний характер з урахуванням гендерних підходів, які визначають шляхи кар'єрного зростання майбутнього психолога. Виокремлюючи два підходи до статево-рольового розподілу, науковці розглядають гендер, як в аспекті психофізіологічних детермінант, так і в аспекті соціально-культурної матриці та процесу гендерної соціалізації. На нашу думку, гендер відображається в Я-образі особистості, як уявлення про рольові позиції статі в референтному оточенні та суспільстві в цілому.

Аналіз досліджень свідчить про обумовленість вибору майбутньої професійної діяльності існуючим розподілом на чоловічі та жіночі види діяльності, а саме за статево-рольовими стереотипами без врахування рівня розвитку індивідуальних якостей, які дозволяють успішно її здійснювати. Враховуючи сказане вище метою дослідження став аналіз суб'єктивних та об'єктивних чинників формування готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри в гендерному аспекті. У викладі основного матеріалу показано, що проблема формування професіоналів та

професіоналізму людини тісно пов'язана з питанням про можливості й ресурси її психічного розвитку. Конкретизація функцій професіоналізму фахівців дозволяє звернутися до аналізу тих властивостей (якостей) психолога-професіонала, які забезпечують їх реалізацію. До них належать професійно важливі якості психологів у професійній діяльності такі, як соціальні, гендерні та психологічні. Суб'єктивні та об'єктивні чинники готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри, наведені в таблицях, представлених в тексті роботи. Показано, що для досягнення кар'єрних цілей фахівців необхідно розробляти та вводити в практику навчального процесу елементи, що забезпечують високий рівень психологічної готовності майбутніх психологів.

Ключові слова: гендерні особливості, професійна кар'єра, майбутні психологи, готовність, професійна діяльність, чинники.

Gulbs Olha Anatoliyivna Doctor of psychological sciences, professor, professor of the department of psychology, Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna, Sadova St., 2, Uman, 20300, tel.: (066) 947-95-00, <https://orcid.org/0000-0002-5300-8575>

Balabanova Liubov Matviyivna Doctor of psychological sciences, professor, professor of the department of psychology of activity in special conditions, National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv, Chernyshevs`ka St., 74, 61080, tel.: (050) 301-00-17, <https://orcid.org/0000-0002-4112-6270>

OBJECTIVE AND SUBJECTIVE FACTORS OF GENDER FEATURES OF FORMATION OF READINESS OF FUTURE PSYCHOLOGISTS FOR PROFESSIONAL CAREER

Abstract. The article examines the current state of the research on gender characteristics of the formation of readiness of future psychologists to pursue their professional career. Among such aspects, objective and subjective factors that influence the process of psychologists' professional career are of a paramount importance. The formation of such a specialist should be systemic in nature, taking into account gender approaches that determine the career path of the future psychologist. Distinguishing between two approaches to gender-role distribution, researchers consider gender both in terms of psychophysiological determinants and in terms of socio-cultural matrix and the process of gender socialization. In our opinion, gender is reflected in the I-image of the individual as an idea of the role positions of the sex in the reference environment and the society, as a whole.

The study shows that the choice of the future professional activity is conditioned by the existing division into male and female activities based on gender and role stereotypes without taking into account the level of the development of

individual qualities that allow it to be successfully carried out. Taking into account the above mentioned, the aim of the study was to identify subjective and objective factors of the formation of future psychologists' readiness to pursue professional career in a gender aspect. In the presentation of the main material it is shown that the problem of formation of professionals and professionalism of a person is closely connected with the question of possibilities and resources of his mental development. Concretization of the functions of specialists' professionalism allows to turn to the analysis of those properties (qualities) of the professional psychologist which ensure their implementation. These include professionally important qualities of psychologists in their professional activities, such as social, gender and psychological. Subjective and objective factors of readiness of future psychologists to pursue their professional career are given in the tables presented in the text of our work. It is shown that in order to achieve the career goals it is necessary for specialists to develop and implement into practice of the educational process elements that ensure a high level of the psychological readiness of future psychologists.

Keywords: gender peculiarities, professional career, future psychologists, readiness, professional activity, factors.

Постановка проблеми. Сучасні реалії, що відбуваються в Україні, потребують висококваліфікованих спеціалістів-психологів. Важливим аспектом підготовки майбутнього професіонала-психолога є формування на гендерній основі готовності майбутнього психолога до здійснення професійної кар'єри. Цей аспект підготовки психологів потребує розгляду цієї проблеми в єдності соціальної, навчальної та творчої сферах. Серед таких аспектів провідне значення мають об'єктивні та суб'єктивні чинники, які впливають на процес здійснення професійної кар'єри висококваліфікованих фахівців-психологів. Процес формування такого фахівця має носити системний характер в поєднанні з гендерними підходами, які впливають на формування кар'єри майбутнього психолога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика гендеру як самостійної системи соціальних відносин, у центрі яких знаходиться стать і сексуальність людини, завжди цікавила психологів. За останні десятиріччя у вітчизняній та зарубіжній психології проведено та опубліковано десятки тисяч досліджень з цього приводу [1, с. 8]. Аналізуючи уявлення, що існують в науковій літературі про феномен «гендеру», варто відзначити наявність його суперечливих трактувань. Міждисциплінарний характер меж у визначенні змісту і сфери застосовності терміну «гендер» визначає необхідність відокремлення його від терміну «стать», а також демонструє певне предметне розходження наукових інтересів учених в цьому питанні [2; 3]. Термін «гендер» походить від грецького «γένος» (генос — «рід»), тобто гендер — це соціальний конструкт, який визначає соціальну стать людини.

Свою початкову інтерпретацію поняття «гендер» отримано у роботах американського психолога Джона Мані, який аналізував гендер у медичному та анатомічному контексті. Але при цьому він аналізував гендер, протиставляючи його загальностатевим якостям індивіда. Психологічна складова гендера у подальшому вивчалася такими відомими психологами, як З. Фрейд, S. Bem [4]. Завдяки розвитку фемінізму, а в подальшому гендерних досліджень, поняття «гендер» у теперішній час аналізується не тільки як внутрішньоособистісні або особистісні характеристики, але і як невід'ємна частина соціокультурного життя будь-якого суспільства. Цей аспект гендерних взаємовідносин відображений у працях таких вчених, як Н. В. Шевченко [5], Н. Є. Мовмига [6], І. С. Кон [3] та ін.

Відокремлюючи гендер від терміну «стать», відмітимо, що останній характеризує біологічну ідентифікацію як чоловічого, так і жіночого організму. З біологічної точки зору стать проявляється у особистості з моменту народження. У той же час відчуття людиною приналежності до певного гендеру виховується усе життя, протягом якого вона засвоює ті поведінкові нормативи, які будуть її характеризувати як жінку або чоловіка. Хоча біологічні різниці дійсно існують, проте не вони є вирішальними у конструюванні чоловічої та жіночої природи. Тому, безумовно, вирішальним чинником у формуванні різниць є і буде культура. Логічно, що чоловіки та жінки є продуктом культури суспільств, в якому вони знаходяться. Це, в свою чергу, підтверджує відомий вираз Сімони де Бовуар, що жінкою не народжується, а нею стають.

Загалом же відзначимо, що в наукових дослідженнях виокремлюють два підходи до статево-рольового розподілу, згідно з першим в основі відмінностей лежать психофізіологічні детермінанти, а з іншим – соціально-культурна матриця та процес гендерної соціалізації [7; 8]. Тому, ми погоджуємося з позицією Є. П. Ільїна [1] стосовно обов'язковості урахування біологічних основ відмінностей людей різної статі, окрім психологічних та соціальних установок суспільства.

На нашу думку, гендер відображається в Я-образі особистості, як обумовлені соціокультурними чинниками соціалізації людини уявлення про рольові позиції статі в референтному оточенні, суспільстві в цілому. Так, S. J. Kessler, W. McKenna [9] наголошують на тому, що саме соціальні експектації суспільства на основі соціально-культурної матриці відіграють провідну роль у формуванні психічної статі та гендерних ролей. Дослідники визначають усталені форми розуміння особистісних якостей, що визначають поведінку чоловіків та жінок через гендерні або статево-рольові стереотипи, в основу яких покладають уявлення про маскуліність та фемініність [9, с. 39].

Поняття кар'єра та гендер, як не дивно, ідуть поряд. Це пов'язано з тим, що сучасне суспільство, просуваючись до прогресу, усе більше і більше нівелює багато проблем, які були актуальними, наприклад, у патріархальному суспільстві. Розуміючи під кар'єрою цілеспрямований посадовий та

професійний ріст, просування по службовим сходам, зміну навичок, здібностей кваліфікованих можливостей та розмірів винагород, пов'язаних з діяльністю працівника. Все це має відношення до організаційного аспекту кар'єри. У зв'язку з цим гендерний аспект передбачає розгляд цього явища з позиції можливостей реалізації кар'єри у залежності від приналежності до гендеру. Аналіз досліджень свідчить про обумовленість вибору майбутньої професійної діяльності існуючим розподілом на чоловічі та жіночі види діяльності, саме за статево-рольовими стереотипами, не враховуючи при цьому рівень розвитку індивідуальних якостей, які дозволяють успішно її здійснювати [11; 12].

Спираючись на роботи українських та зарубіжних дослідників [9; 13], зазначимо, що гендерні ролі з одного боку декларовані зовнішніми чинниками та соціальним оточенням, а з іншого боку вони в ході становлення особистості інтеріорізуються в процесі набуття власного життєвого досвіду. Зазначимо, що на думку Н. Гапон [2], існують переваги вільної від жорсткого виконання гендерних ролей молоді щодо можливості реалізувати себе у професіях більш широкого спектру. Високий рівень маскулітності у чоловіків та фемінності у жінок може обумовлювати завищені життєві та професійні домагання та розчарування від їх нереалізованості у перших та занижені домагання у останніх.

Як зазначає Є. П. Ільїн, у юнаків професійне самовизначення детерміноване чинниками далекої перспективи та формується в руслі загальної життєвої перспективи й органічно входить у нього. У дівчат життєве і професійне самовизначення не пов'язані між собою, для них характерна велика емоційність і ситуативність самовизначення, менш цілісний світогляд. Найближчі плани дівчат визначаються в основному пізнавальними інтересами і рівнем емоційної збудливості. У юнаків планування найближчої перспективи обумовлене інтелектуальними показниками (комбінаторне мислення, загальний рівень інтелекту) і рівень самоконтролю [1, с. 68].

За Є. П. Ільїним, наявна гендерна складова професійних стереотипів визначає включення у поняття «чоловіча» професія таких категорій: професіоналізм, труднощі, вища освіта, та більш значимо оцінюється порівняно з поняттям «жіноча» професія, яке містить у собі категорії: другорядна, біологічно властива, не потребує вищої освіти. Такі стереотипи характеризують чоловіків як більш компетентних, здатних приймати рішення та управляти людьми, досягати успіху, конкурентоспроможних та здібних до професійної діяльності, порівняно з жінками [1, с.74].

Розглядаючи зразки професійної кар'єри, які виокремив Д. Сюпер, можна знайти ті з них, що асоціюються з тим чи іншим гендером. Так, описані конвенціональні зразки, коли на початку кар'єри відбуваються деякі зміни, а потім настає їх зростаюча стабільність; стабільні зразки, коли згідно вимог до кар'єри продовжується навчання; нестабільні зразки з неупорядкованим чергуванням стабільних та нестабільних періодів; зразки складних змін при

частих змінах професії та місця роботи; трифазні зразки, для яких характерний цикл – фахова освіта, відхід від професії, а потім повернення до неї і подвійний зразок кар'єри, коли спостерігається паралельна участь в домашній та професійній роботі. Для професійного життя жінок найбільш характерними є нестабільні та трифазні зразки кар'єри, хоча останнім часом більшість із них намагаються поєднувати роботу з сімейними обов'язками, демонструючи подвійний зразок кар'єри.

Мета статті: дослідити об'єктивні та суб'єктивні чинники формування готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри в гендерному аспекті.

Виклад основного матеріалу. У сучасних реаліях України необхідно удосконалювати методи підготовки кваліфікованих, компетентних фахівців. Дослідження професійної діяльності психологів, розвитку їх особистісної надійності та підвищення професіоналізму викликані потребами українського суспільства. Це вимагає вивчення рівня підготовленості фахівців до професійної діяльності з метою прогнозування їх придатності до виконання певних фахових завдань.

Аналіз наукових досліджень показав підвищений інтерес до гендерних аспектів професійної діяльності психологів на шляху їх кар'єрного зростання. В якості психологічного наповнення терміну «кар'єра» можливо використати такі складові, як характер суспільно-важливих цілей, система цінностей і мотивів, рівень актуалізації здатностей і намірів фахівця. Суттєвою характеристикою кар'єри є не тільки просування по посадовим сходам, але і процес реалізації людиною себе, своїх можливостей в умовах професійної діяльності. В організаціях з високою ієрархічною структурою динамічне посадове просування для більшості працівників сьогодні досить обмежене, в той час як для професійного удосконалення маються практично не обмежені можливості. В об'єктивному плані під кар'єрою розуміють як фактичну якість виконання індивідом роботи, так і прояв ним професійних позицій на протязі всього професійного життя. Суб'єктивний аспект кар'єри визначається сприйняттям і відношенням індивіда до процесу професійного просування, оцінкою та переглядом його в логіці суб'єктивної єдності окремих кроків або фаз розвитку фахової діяльності.

В останні роки спостерігається зникнення негативного відтінку поняття «кар'єра». Сьогодні людина, яка «робить кар'єру» розглядається скоріше як така, що має орієнтацію на реалізацію особистісного і професійного потенціалу. Тоді кар'єра – це один із показників професійного життя людини, який характеризує досягнення бажаного статусу і відповідного йому рівня та якості життя. Д. Сьюпер, визначаючи кар'єру як послідовність професій, і робочих позицій, розглядає її з декількох точок зору. З економічної точки зору кар'єра – це послідовність позицій, які особистість займає в майновій ієрархії та в рівні доходів, що дає та чи інша діяльність; з соціологічної точки зору – це

послідовність ролей, яку виконує особистість та відображає соціальну мобільність індивіда; з психологічної точки зору кар'єра також розглядається як послідовність ролей, що виконує особистість, але вибір їх і успішна реалізація в них детермінується установками, інтересами, цінностями, потребами, попереднім досвідом і очікуваннями в майбутньому.

Провівши аналіз визначень поняття «професійна кар'єра», С. Т. Джанерьян [14] розподілила їх на шість груп. До першої групи вона віднесла поняття кар'єри, як вид професійної діяльності на окремих етапах трудового шляху людини (Климов Є. А., 1999). До другої – кар'єра, як послідовність посад, професій, позицій протягом трудового життя людини (Молл Є., 1996). До третьої групи – кар'єра як сукупність видів діяльності, з'єднаних зі способом життя, четверта група – кар'єра, на думку А. Маслоу, В. Франкла, розглядається як покликання, яке співпадає з життєвим завданням індивіда. До п'ятої групи було віднесено поняття кар'єри, що виступає в якості професійного досвіду даної людини (Шевельова А. М., 2000), шосту групу визначень кар'єри складає розгляд її як професійного шляху людини (К. А. Альбуханова-Славская).

Загалом можна відмітити, що для розуміння природи кар'єри науковці використовують два основні підходи до цього феномену. З одного боку кар'єра – це соціальна модель просування по роботі, службі, яка має свої обмеження, а з іншого боку – кар'єра розглядається як історія життєвого шляху, що пройшов індивід. Сучасне розуміння кар'єри – це не тільки успішність в даній професійній діяльності, але і життєве благополуччя. Кар'єра має стимулююче значення в професійному становленні працівника, в реалізації його особистісного потенціалу і його очікувань в майбутньому [15; 16].

Проблема формування професіоналів та професіоналізму людини тісно пов'язана з питанням про можливості й ресурси її психічного розвитку. Під професіоналізмом науковці розуміють особливу властивість людей систематично, ефективно й надійно виконувати складну діяльність у найрізноманітніших умовах [17; 18]. У понятті «професіоналізм» ряд дослідників відображають таку ступінь оволодіння людиною елементами професійної діяльності, яка відповідає існуючим у суспільстві стандартам і об'єктивним вимогам [19]. Фахівець може напрацювати ці властивості в результаті спеціальної професійної підготовки та досвіду роботи [15]. В той же час слід відмітити, що незважаючи на значну кількість праць, присвячених вивченню різних аспектів проблеми професіоналізму, в сучасній психологічній науці вплив гендерних особливостей особистості на формування та становлення її як професіонала ще не знайшли свого достатнього відображення.

Досліджуючи професійне становлення особистості, Д. Сьюпер зазначає, що на різних етапах свого розвитку людина обирає професію різним чином. На її думку, в основі цього процесу лежить «Я-концепція» особистості, як цілісне утворення, постійно змінюючись в залежності від часу, досвіду та суб'єктивних

умов професійного розвитку. Процес розвитку рівнів свідомості та її знакових заходів, на думку фахівця Н. Ф. Шевченко [5], відбувається шляхом формування нових значень та смислів, шляхом переводу їх із буттєвого рівня на рефлексивний. Трансляція смислів дає можливість будувати нові смисли не лише в процесі професійної діяльності, а й при засвоєнні їх у процесі навчання. Таке розуміння навчання, як інструменту побудови повноцінних смислових систем, їх активної зміни, перебудови, змушує подивитися на проблему присвоєння смислів у результаті спрямованої трансляції ширше, тобто розглядати систематичне навчання частковим випадком смислового механізму впливу на майбутні професійні якості фахівців.

При вивченні проблеми професіоналізму психолога, як системного утворення, ми виходимо з наступних концептуальних передумов: професіонал – це людина в цілому і як індивід, і як особистість, і як індивідуальність. Тому феномен професіоналізму необхідно розглядати в усіх аспектах: індивіда, особистості, суб'єктності та індивідуальності. Це, по-перше, стосується вивчення та становлення професіоналізму і проявів професійних деформацій; по-друге, аналіз професіоналізму, як системного утворення, що передбачає вивчення всіх вимірів цього комплексного феномена. В якості такого феномена вважаємо доцільним зупинитися на розгляді професіоналізму як властивості, як процесу і як стану. Розглядаючи проблему професіоналізму в аспекті гендерної приналежності, необхідно звернути увагу на суб'єктивні та об'єктивні чинники, що характеризують психологічні особливості фахівця.

Таблиця 1.

Об'єктивні та суб'єктивні чинники готовності фахівців-психологів до здійснення професійної кар'єри.

Професійні	Індивідуальні	Емоційно-вольові якості	Професійна готовність до кар'єри	Професійна мотивація
Об'єктивні чинники				
Навчальне та соціально-професійне середовище; формування готовності кар'єрного росту фахівців-психологів.	Актуалізація умов; становлення професіоналізму та відношення до кар'єри фахівців психології.	Соціально-психологічні детермінанти ставлення до кар'єри психологів у освітньому середовищі.	Соціально-правове поле професійного зростання фахівців-психологів в аспекті гендерних підходів до кар'єри.	Професійна позиція фахівців психологів до кар'єри; ціннісна і цільова орієнтація фахівців до кар'єрного зростання.

Суб'єктивні чинники				
Професійна спрямованість; фахова компетентність; професійна придатність; фахові знання; професійний досвід; ефективність трудової діяльності; фахова ідентичність; якість; задоволеність професією.	Внутрішній потенціал особистості; загальні та спеціальні здібності; ресурсність особистості та стресостійкість; творчий потенціал.	Емоційний інтелект; емпатичність; особистісна активність; самоконтроль; самодетермінація; самостійність; прагнення до професійного росту та кар'єрного зростання.	Професійно-етичні відносини; психологічна готовність до кар'єрного росту; духовні цінності; ділова активність.	Готовність до здійснення професійної діяльності; професійна реалізація фахівця в кар'єрі на основі гендерного підходу; інтереси; комунікативні навички.

Варто наголосити, що чинники розглядаються не тільки в сенсі кола обов'язків, які виконує фахівець у професійній діяльності, а в сенсі кола завдань, які необхідно вирішувати, враховуючи приналежність до тієї чи іншої гендерної групи.

Що стосується функцій професійної діяльності психологів, то вони характеризують процесуальний та результативний бік зовнішнього прояву властивостей у системі професійних взаємин. З процесуального боку основна функція професіоналізму являє собою перетворення суб'єкта праці. Результативна сторона професійних функцій є отримання узагальнених і конкретних корисних результатів, які задовольняють соціальні потреби фахівців. Конкретизація функцій професіоналізму фахівців дозволяє звернутися до аналізу тих властивостей (якостей) психолога-професіонала, які забезпечують їх реалізацію. До них належать професійно важливі якості психологів у професійній діяльності такі, як соціальні, гендерні та психологічні.

В умовах змін, зсунення критеріальних орієнтирів оцінки професіоналізму, з'явився класовий прошарок професіоналів, які не відповідають соціальному призначенню своєї професії. Саме тому проблема реалізації професіонала, на сьогоднішній день, стала проблемою суто соціальною. Проблема адекватності та соціальної готовності професіонала, зумовлена ідентифікаційними відношеннями його до суспільства і професії в цілому. Для досягнення кар'єрних цілей фахівців необхідно розробляти та вводити в практику навчального процесу елементи, що забезпечують високий рівень психологічної готовності майбутніх психологів (табл. 2.).

Для успішного виконання професійної діяльності, особливо в умовах невизначеності, людина змушена вдаватися до мобілізації своїх внутрішніх

ресурсів і резервів. Ці ресурси спрямовуються як на досягнення позитивного результату, так і на компенсацію несприятливих впливів середовища. Отже, можна говорити про існування в людини деякого внутрішнього потенціалу (або ресурсу), що є необхідною основою її успішної професіоналізації. У психології є передумови для розгляду внутрішніх ресурсів людини як джерел її ефективної діяльності. К. К. Платонов використовував термін «потенційне покликання», що характеризує покликання особистості до відповідної діяльності. У процесі цієї діяльності потенційне покликання стає або актуальним, або ілюзорним. Розглядаючи кризи професійного розвитку людини, Е. Ф. Зеєр використовує терміни «творчий потенціал» і «ресурс активності індивіда». Ці автори вважають, що нестача особистісного потенціалу – відсутність необхідних якостей, низька мотивація, екстернальний локус контролю, нерішучість, тривожність, емоційна нестабільність, неконструктивні установки щодо досягнень, боязкість невдачі, не реалістичність цілей, уникання ризику, переважання у структурі спрямованості особистості на себе, а не на справу, що перешкоджають досягненню кар'єрного успіху.

Таким чином, численні дослідження свідчать, що існує деяка сукупність властивостей людини (внутрішній потенціал), яка забезпечує можливість успішного освоєння професії, ефективну професійну діяльність і розвиток професіонала. Цю сукупність властивостей С. О. Дружилов позначає як індивідуальний ресурс професійного розвитку, який характеризує фізичну й духовну енергію людини, її діяльну позицію, спрямовану на самореалізацію. Найважливішою складовою частиною індивідуального ресурсу професійного розвитку людини є її професійна готовність (табл. 2). До ресурсу професійного розвитку належать показники психічного та фізичного здоров'я, що забезпечує спершу необхідну працездатність особистості в умовах організації навчальної діяльності, потім адаптацію до професійного середовища, стійку працездатність та професійну надійність.

Таблиця 2.

Психологічна готовність майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри

Висока психологічна готовність	Низька психологічна готовність	Соціальні аспекти готовності до здійснення професійної кар'єри
<p>Висока мотивація до здійснення професійної кар'єри.</p> <p>Досягнення поставлених цілей щодо здійснення професійної кар'єри.</p> <p>Вміння вирішувати</p>	<p>Низька мотивація до кар'єрного росту.</p> <p>Невміння вирішувати конфліктні ситуації.</p> <p>Неефективне вирішення кризових ситуацій в професійній діяльності.</p>	<p>Досягнення корисних результатів, які задовольняють соціальні потреби фахівця, соціально-фахові вимоги до здійснення кар'єри.</p> <p>Тактовність в кар'єрних домаганнях.</p>

конфліктні ситуації. Досягнення високого рівня професіоналізму. Формування власного іміджу. Високий рівень комунікативних вмінь до здійснення професійної діяльності.	Недостатній рівень професійних знань та вмінь. Невміння організувати ефективну діяльність. Відсутність рішучих дій на підтримку власного іміджу. Низький рівень комунікативних здібностей.	Постійне самовдосконалення і розвиток у професійній спільноті. Взаємодія з професійним оточенням з урахуванням субординації. Вміння пристосовуватись до професійних змін та допомагати колегам у фаховій діяльності.
--	---	--

Відомо, що структура професіоналізму, як системи, визначається сукупністю стійких зв'язків між елементами, що її утворюють. Ці елементи є відносно незалежними один від одного, що дозволяє виокремити підсистеми професіоналізму, кожна з яких має свою структуру, а саме підсистему професійної продуктивності, підсистему професійної ідентичності та підсистему професійної зрілості.

Ці підсистеми мають наступні характеристики:

- підсистема професійної продуктивності утворює структуру, що складається з професійно важливих якостей і професійних взаємин, які безпосередньо впливають на продуктивність, якість і надійність діяльності.
- підсистема професійної ідентичності характеризується структурою, яка в якості елементів включає професійно важливі якості та професійні взаємини, що забезпечують прийняття професії як особистісне значуще. Системоутворюючими компонентами в розглянутій структурі є професійна спрямованість, а також задоволеність професією і професійною діяльністю;
- підсистема професійної зрілості описується структурою, що включає професійно важливі якості професіонала і його професійні взаємини, які забезпечують саморегуляцію й самодетермінацію становлення професіоналізму людини. В якості значущих елементів тут виступає сенс професійної діяльності, професійна совість і професійна честь. Системоутворюючим компонентом у структурі зв'язків виступає професійна самосвідомість.

Кожна з підсистем професіоналізму описується сукупністю утворюючих її компонентів, що знаходяться в певному взаємозв'язку і може бути представленою у вигляді відповідних характеристик. Ці підсистеми мають свої системоутворюючі чинники, які пов'язані з відповідними критеріями професіоналізму.

Досягнення людиною успіхів у професійній діяльності спирається на відповідні внутрішні передумови й зовнішні умови. До внутрішніх передумов

можна віднести наявність у людини високорозвинених загальних здібностей і певних спеціальних здібностей, навченості, професійно важливих якостей, розвинених емоційно-вольових властивостей особистості. До зовнішніх умов належить вплив соціально-економічного середовища та професійного оточення.

Необхідно наголосити, що в основі професіоналізму фахівців психологів лежать професійні знання, на яких «надбудовується» професійний досвід, професійна компетентність і професійна придатність. Вибудувати ефективну систему кар'єрного розвитку, не маючи уявлень про реальність професійної діяльності, не можливо. Необхідно замкнути в єдиний цикл знання про особливості професійної діяльності, професійну підготовку і практику здійснення діяльності, з урахуванням гендерних підходів, в цілісний цикл. Ці аспекти дозволяють вибудувати стратегію здійснення професійної кар'єри психологів в гендерному аспекті.

Розвиток професії, як соціального інституту, полягає в удосконаленні прийомів і способів роботи й нормативної фіксації їх у технології, у збагаченні технічного інструментарію й розширенні сфери його застосування. Складність і різноманіття зв'язків особистості й професійної діяльності робить систему особистісно-діяльнісних взаємин досить динамічною, що проявляється у взаємному пристосуванні компонентів особистісної та діяльнісної структур. Таким чином, ефективність трудової діяльності, перспективи кар'єрного зростання значною мірою залежать від придатності фахівця до виконання конкретних професійних функцій, тобто до конкретної професійної діяльності.

Висновки. Психологічний аналіз професійної діяльності є основою для вирішення ряду таких задач, як профвідбір, профорієнтація, профнавчання, кар'єрні перспективи та розвиток з урахуванням стратегій просування по службовим сходам та гендерної приналежності. У цьому зв'язку аналіз особистості майбутніх фахівців-психологів потребує системного вивчення від їх індивідуально-психологічних, гендерних, психофізіологічних властивостей до соціально-професійної реалізації в обраній професії.

Література:

1. Ильин Е. П. Пол и гендер. СПб.: Питер, 2010. 688 с.
2. Гапон Н. Гендер у гуманітарному дискурсі: філософсько-психологічний аналіз. Львів: Літопис, 2002. 310 с.
3. Кон І. С. Психология половых различий. Психология индивидуальных различий. Хрестоматия / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. М.: ЧеРо, 2000. С. 154–160.
4. Bem S. L. The lenses of gender: transforming the debate on sexual inequality. Yale University Press: New Haven and London, 1993. 256 p.
5. Шевченко Н. В. Гендер у дзеркалі історії та перспективи розвитку гендерних студій в Україні. Укр. іст. журнал., 2001. № 2. С. 34–48.
6. Мовмига Н. Є. Гендерні відмінності життєвих домагань майбутніх правоохоронців. Вісник Національного університету оборони України: збірник наукових праць. Київ: НУОУ, 2013. Вип. 4 (35). С. 239–245.

7. Титаренко Т. М. Життєві домагання особистості у гендерному контексті. Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка. 2003. Т. 5., Ч.6. С. 290–295.
8. Хлопоніна Н. Є. Статеворольові стереотипи як соціально-психологічні детермінанти становлення особистості. Зб. наук. праць інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. К.: 2003. Т.5, Ч.5. С. 290–293.
9. Kessler S. J., McKenna W. Gender Construction In Everyday Life: Transsexualism (Abridged). *Feminism & Psychology*. 2000 SAGE (London, Thousand Oaks and New Delhi). Vol. 10(1). С. 11-29.
10. Долгих Л. М. Вплив стеворольових стереотипів на кар'єрні домагання молоді : дис. канд. психол. наук : 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / Інститут соціальної та політичної психології АПН України. К., 2007. 187 с.
11. Максименко С. Д. Психологія особистості: парадигма життєтворення. *Психологія і суспільство*. 2006. №4. С. 8–52.
12. Терновская О. П. Особенности карьерных ориентаций студентов на завершающем этапе обучения в вузе. *Прикладная психология и психоанализ*. 2006. № 2. С. 65–73.
13. *Gender Issues in Ukraine. Challenges and Opportunities. United Nations in Ukraine report*. Kyiv: Logos Printing House, 2003. 91 p.
14. Джанерьян С. Т. Психологические основы отбора персонала. Ростов-на Дону, «Южный федеральный университет», 2016. 340 с.
15. Осьодло В. І. Ефективність тренінгу розвитку кар'єрних домагань офіцерів. *Вісник Національного університету оборони України: зб. наук. праць*. 2011. № 4 (23). С. 210–215.
16. Карамушка Л. М. Зміст та функції кар'єрних орієнтацій особистості як важливого чинника здійснення професійної кар'єри в процесі особистісних та організаційних змін. Психологічні основи ефективної діяльності організацій в умовах соціально-економічних змін: тези ІУ науково-практичної конференції з організаційної та економічної психології (Київ, 23-24 листопада 2006), Київ, 2006. С. 82-84.
17. Гульбс О. А. Категоріальна структура професійної свідомості викладачів вищої школи: монографія. Донецьк: Світ книги, 2012. 412 с.
18. Кокур О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2012. 200 с.
19. Гуляс І. А. Аксіопсихологічне проектування особистості в акмеологічному розвитку професіонала. Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка Національної АПН України / За ред. С. Д. Максименка. Т. XIII, част. 3. К.: «ГНОЗІС», 2011. С. 123–129.

References:

1. Il'in, E. P. (2010). *Pol i gender [Paul and Gender]*. SPb.: Piter [in Russian].
2. Ghapon, N. (2002). *Ghender u ghumanitarnomu dyskursi: filofsjsko-psykhologhichnyj analiz [Gender in the humanities discourse: philosophical and psychological analysis]*. Ljviv: Litopys [in Ukrainian].
3. Kon, I. S. (2022). *Psihologija polovyh razlichij. Psihologija individual'nyh razlichij. Hrestomatija [Psychology of gender differences. Psychology of individual differences. Reader]*. M.: CheRo [in Russian].
4. Bem, S. L. (1993). *The lenses of gender: transforming the debate on sexual inequality*. Yale University Press: New Haven and London [in English].
5. Shevchenko, N. V. (2001). *Ghender u dzerkali istoriji ta perspektyvy rozvytku ghendernykh studij v Ukrajinі [Gender in the mirror of history and prospects for the development of gender studies in Ukraine]*. *Ukr. ist. Zhurnal – Ukr. ist. Journal*, 2, 34–48 [in Ukrainian].

6. Movmygha, N. Je. (2013). Ghenderni vidminnosti zhyttjevykh domaghanj majbutnikh pravookhoronciv [Gender differences in life claims of future law enforcement officers]. *Visnyk Nacionaljnogho universytetu oborony Ukrainy: zbirnyk naukovykh pracj – Bulletin of the National University of Defense of Ukraine: a collection of scientific papers*, 4 (35), 239–245 [in Ukrainian].
7. Tytarenko, T. M. (2003). Zhyttjevi domagannja osobystosti u ghendernomu konteksti [Life aspirations of the individual in a gender context]. *Problemy zaghaljnoji ta pedagoghichnoji psykhologhiji. Zb. nauk. pracj In-tu psykhologhiji im. Gh. S. Kostjuka – Problems of general and pedagogical psychology. Coll. Science. Proceedings of the Institute of Psychology. GS Kostyuk*, 5(6), 290–295 [in Ukrainian].
8. Khloponina, N. Je. (2003). Statevoroljovi stereotypy jak socialjno-psykhologhichni determinanty stanovlennja osobystosti [Gender stereotypes as socio-psychological determinants of personality development]. *Zb. nauk. pracj instytutu psykhologhiji im. Gh. S. Kostjuka APN Ukrainy – Coll. Science. Proceedings of the Institute of Psychology. GS Kostyuk Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine / Za red. S. D. Maksymenka*, 5(5), 290–293 [in Ukrainian].
9. Kessler, S. J. & McKenna, W. (2000). Gender Construction In Everyday Life: Transsexualism (Abridged). *Feminism & Psychology*, 10(1), 11-29 [in English].
10. Dolghykh, L. M. (2007). Vplyv statevoroljovykh stereotypiv na kar'jerni domagannja molodi : dys. kand. psyhol. nauk [Influence of gender stereotypes on career aspirations of youth: dis. Cand. psychol. Sciences]. Instytut socialjnoji ta politychnoji psykhologhiji APN Ukrainy. K. [in Ukrainian].
11. Maksymenko, S. D. (2006). Psykhologhija osobystosti: paradyghma zhyttjestvorennja [Psychology of personality: the paradigm of life]. *Psykhologhija i suspiljstvo – Psychology and society*, 4, 8–52 [in Ukrainian].
12. Ternovskaja, O. P. (2006). Osobennosti kar'ernih orientacij studentov na zavershajushhem jetape obuchenija v vuze [Features of career orientations of students at the final stage of study at the university]. *Prikladnaja psihologija i psihoanaliz – Applied psychology and psychoanalysis*, 2, 65–73 [in Ukrainian].
13. Gender Issues in Ukraine (2003). Challenges and Opportunities. United Nations in Ukraine report. Kyiv: Logos Printing House [in English].
14. Dzhaner'jan, S. T. (2016). Psihologicheskie osnovy otbora personala [Psychological foundations of personnel selection]. Rostov-na Donu, «Juzhnij federal'nij universitet» [in Russian].
15. Osjodlo, V. I. (2011). Efektyvnistj treninghu rozvytku kar'jernykh domaghanj oficeriv [The effectiveness of training for the development of career aspirations of officers]. *Visnyk Nacionaljnogho universytetu oborony Ukrainy: zb. nauk. Pracj – Bulletin of the National University of Defense of Ukraine: Coll. Science. Work*, 4 (23), 210 –215 [in Ukrainian].
16. Karamushka, L. M. (2006). Zmist ta funkciji kar'jernykh orijentacij osobystosti jak vazhlyvogho chynnyka zdijsnennja profesijnoji kar'jery v procesi osobystisnykh ta orghanizacijnykh zmin [The content and functions of career orientations of the individual as an important factor in the implementation of professional careers in the process of personal and organizational change]. *Psykhologhichni osnovy efektyvnoji dijaljnosti orghanizacij v umovakh socialjno-ekonomichnykh zmin: tezy IY naukovo-praktychnoji konferenciji z orghanizacijnoji ta ekonomichnoji psykhologhiji (Kyjiv, 23-24 lystopada 2006) – Psychological bases of effective activity of the organizations in the conditions of social and economic changes: theses of the IY scientific-practical conference on organizational and economic psychology (Kyiv, November 23-24, 2006)*. Kyjiv, 82-84 [in Ukrainian].
17. Ghuljbs, O. A. (2012). Kateghorialjna struktura profesijnoji svidomosti vykladachiv vyshhoji shkoly: monohrafija [Categorical structure of professional consciousness of higher school teachers: monograph]. Donecjk: Svit knyghy, 412 [in Ukrainian].

18. Kokun, O. M. (2012). Psykhologhija profesijnogho stanovlennja suchasnogho fakhivcja: monografija [Psychology of professional development of a modern specialist: a monograph]. Kyjiv: DP «Inform.-analit. aghentstvo», 200 [in Ukrainian].

19. Ghuljas, I. A. (2011). Aksiopsykhologhichne proektuvannja osobystosti v akmeologhichnomu rozvytku profesionala [Axiopsychological design of personality in the acmeological development of the professional]. Problemy zagaljnoji ta pedaghoghichnoji psykhologhiji: Zbirnyk naukovykh pracj Instytutu psykhologhiji im. Gh.S. Kostjuka Nacionaljnoji APN Ukrajinjy [Problems of general and pedagogical psychology: Collection of scientific works of the Institute of Psychology. G.S. Kostyuk of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]. T. KhIII, chast. 3. K.: «GhNOZIS», 123–129 [in Ukrainian].